

Г. А. Комашенко,
аспірант кафедри економічної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України

АНАЛІЗ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

У статті проаналізовано сучасний стан інвестиційного ринку в аспекті впровадження заходів державної інвестиційної політики, виявлено недоліки даної політики та запропоновано шляхи її удосконалення.

The state of investment market in from the aspect of public policy in the investment and innovation field was analyzed in the article. The faults of public policy was explored and the ways of it improvement were suggested.

Ключові слова: інвестиційна політика, ринок інвестицій, інноваційні інвестиції, прями іноземні інвестиції.

ВСТУП

Сучасний стан розвитку державного управління інвестиційними процесами, як ніколи, потребує ретельної уваги з боку фахівців. Необхідність посилення ролі держави у ситуації, коли ринок не може функціонувати ефективно, відзначається як науковцями, так і можновладцями. Практика реформ свідчить про те, що велике значення у забезпеченні ефективного послідовного економічного курсу подолання кризових явищ у напрямі сталого зростання відводиться впровадженню дієвих механізмів управління та ускладненню основних державницьких управлінських завдань.

Відтак, механізм функціонування і розвитку економіки як симбіоз державного та ринкового регулювання спрямований на реалізацію переходу від індустріальної до інформаційної постіндустріальної економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є аналіз стану інвестиційного ринку України в аспекті впровадження заходів державної політики у сфері інвестицій та інновацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом останніх років у програмних документах соціально-економічного розвитку нашої держави зазначалось про необхідність побудови інноваційної моделі економіки всеохоплюючого стійкого зростання [11; 17]. У той же час через непослідовність проведення заходів державної політики у сфері інвестицій та інновацій Україна залишається у аутсайдерах поміж інших країн за показниками конкурентоспроможності та інноваційності (табл. 1).

Дані звіту Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index) 2009—2010, розробленого Міжнародною бізнес-школою INSEAD, свідчать про достатньо високу здатність до розробки інновацій — 36 місце за результатами ранжування поміж 132 країн. За кількістю патентів та наукових публікацій Україна посіла 58 місце, за якістю системи освіти — 49 та якістю науково-дослідних інститутів — 55, у той же час за доступністю венчурного капіталу — 90 місце, за розвитком фінансового ринку — 99, за якістю інфраструктури — 78, за прямими іноземними інвестиціями та

Таблиця 1. Місце України за результатами ранжування провідних світових рейтингів

Глобальний інноваційний індекс 2009–2010 (Global Innovation Index)			Глобальний індекс конкурентоспроможності 2010–2011 (Global Competitiveness Index)	
№	Показник	Місце України в рейтингу серед 132 країн	Показник	Місце України в рейтингу серед 139 країн
1	Загальний показник інноваційного індексу	61	Загальний показник конкурентоспроможності	89
2	Інститути	101	Інститути	134
3	Політичне середовище	105	Інфраструктура	68
4	Регуляторне середовище	112	Макроекономічна середовище	132
5	Умови ведення бізнесу	81	Охорона здоров'я та початкова освіта	66
6	Людський капітал	36	Вища освіта та навчальний процес	46
7	Якість освітніх закладів	63	Ефективність товарних ринків	129
8	Інноваційний потенціал	11	Ефективність ринку праці	54
9	Інформаційно-комунікаційні технології та інфраструктура	68	Розвиток фінансового ринку	119
10	Розвиненість ринку	86	Технологічна підготовленість	83
11	Розвиток бізнес-середовища	74	Смність ринку	38
12	Наукові результати	75	Складність ведення бізнесу	100
13	Творчі результати та добробут	47	Інновації	63

Примітка: таблицю складено автором за даними Всесвітнього економічного форуму та Міжнародної бізнес-школи INSEAD.

трансфером технологій — 115 місце.

Відповідно за індексом розробки інновацій Україна посідає достатньо високе місце — 58, тоді як за індексом передумов для створення інновацій — 73. За загальним інноваційним індексом Україна займає 61 місце, відповідно Казахстан — 63 та Російська Федерація 64 місця. Лідерами рейтингу є країни Північної Європи — Ісландія (1 місце), Швеція (2 місце), Данія (5 місце), Фінляндія (6 місце), а також країни Південно-Східної Азії, які демонструють надзвичайні темпи зростання економіки та впровадження інновацій — Гонконг (3 місце) та Сінгапур (7 місце). Зазначимо, що такі провідні європейські країни, як Швеція, Норвегія, Фінляндія, а також згадані азійські країни, протягом останніх років входять до десятки лідерів не тільки за даними Європейського інноваційного табло та Глобального інноваційного індексу, а й за показниками звіту про конкурентоспроможність Світового економічного форуму (WEF).

За даними Глобального індексу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index WEF) 2010 — 2011 Україна посідає 89 із 139 країн світу за показником загальної конкурентоспроможності економіки, у тому числі за стабільністю щодо захисту прав інвесторів — 93 місце; складністю ведення бізнесу — 100 місце; за наявністю новітніх технологій у виробництві — 94; рівнем підприємств, здатних до сприйняття нових технологій — 96 місце, рівнем прямих інвестицій та трансферту технологій — 124; наявністю венчурного капіталу — 121 місце. У той же час, за даними звіту, за показником "інновації" наша країна посіла 63 місце, у тому числі за здібністю до вироблення інновацій — 37 місце, якістю науково-дослідних інститутів — 68 місце; витра-

тами підприємств на проведення НДДКР — 69; співробітництвом вищих навчальних закладів у НДДКР — 72; державних закупівель продуктів передових технологій — 112; наявністю вчених та інженерів — 53 та корисністю винаходу (якістю патенту) на млн населення — 64.

Дані показники засвідчують наявність потужної бази для розробки новітніх технологій — це висококваліфіковані інженери та провідні вчені, а також все-світньо відомі науково-дослідні установи, що становлять інтелектуальну основу для здійснення інноваційного прориву. Разом з тим, існують проблеми щодо впровадження новітніх технологій у виробництво — достатньо значний розрив між створенням інновацій та їх впровадженням; збитковість підприємств (за результатами 2009 року 40,7 % промислових підприємств стали збитковими¹), власні кошти яких (прибуток та

амортизаційні відрахування) залишаються основним інвестиційним ресурсом, за рахунок якого здійснюється розробка нових конкурентоздатних технологій; інвестиційні ресурси корпорацій не направляються на модернізацію виробництва, а, враховуючи високу рентабельність галузей неінноваційного характеру, спрямовуються у сфери нижчих технологічних укладів, із низькою доданою вартістю кінцевого продукту тощо.

Відтак, інвестиційна складова є одним із найважливіших чинників розвитку економіки нашої країни. Усі держави, в тому числі й Україна, зацікавлені в економічному зростанні через збільшення інвестування, але кожна держава визначає, які сегменти інвестиційного ринку є пріоритетними, що потрібно зробити, щоб не тільки захистити, але й заохотити інвесторів робити вкладення у певні активи, як запобігти диспропорціям на інвестиційному ринку, які інвестиційні інститути потрібні дати можливість утворювати і яким вони мають відповідати вимогам. Все це покликаним впроваджувати державна інвестиційна політика [3].

Наприкінці 2001 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Програму розвитку інвестиційної діяльності на 2002—2010 рр. (далі — Програма), яка була основним програмним документом у інвестиційній сфері протягом майже десятиріччя та відповідно до якої державна політика була сконцентрована на:

- прискоренні темпів економічного зростання на власній відтворювальній (інвестиційній) базі та на достатній ринковій основі;

- створенні рівних умов для діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та походження капіталу;

¹ Статистичний огляд Мінекономіки України "Моніторинг макроекономічних і галузевих показників", випуск № 5

— створенні додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій в пріоритетні галузі економіки;

— утворенні ефективної системи захисту інтелектуальної власності [11].

Досвід провідних країн доводить, що державні програми, які направлені на досягнення нових науково-технічних рубежів, мають створювати відповідне інституціональне середовище для здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності. Найбільш проста модель, яка відображає взаємодію держави та приватного сектора в рамках національних інноваційних систем демонструє наступне: роль господарюючих суб'єктів полягає в створенні нових технологій на основі власних досліджень та розробок, а також в ринковому впровадженні інновацій. Роль держави — в сприянні продукуванню фундаментальних знань (у державних наукових центрах, академіях, університетах, науково-дослідних інститутах тощо) та комплексу технологій стратегічного характеру, а також у створенні інфраструктури та сприятливого інституційного клімату для інноваційної діяльності компаній.

Зазвичай інвестори серед перешкод на шляху проведеної своєї діяльності, у т.ч. і пов'язаною з інвестуванням у інновації (їх розробку та впровадження), на перше місце ставлять перепони суто бюрократичного характеру. У доповіді EVCA "Про пріоритетні напрямки державної політики" робиться наголос на тому, що зусилля органів державного управління повинні бути направлені на подолання існуючих регуляторних та адміністративних бар'єрів, що заважають роботі підприємців та компаній з високим потенціалом зростання [5]. Саме тому першочергової уваги влади в Україні, поряд зі створенням умов для інвестування в інновації, потребує подальше реформування регуляторної системи та зменшення тиску на підприємців з боку контролюючих та дозвоільних органів. Протягом десятиріччя урядом ведеться робота щодо дерегуляції підприємницької діяльності, лібералізації ділової активності, про що зазначено у Плані заходів Програми.

Для вдосконалення процесів видачі дозволів і реєстрації підприємств у 2006—2007 р. на законодавчому рівні були проведені позитивні зміни. Так, зокрема, поряд з іншими нормативними документами, важливим для бізнес-середовища в Україні стало прийняття таких рамкових законів у регуляторній сфері як Закон України "Про дозвоільну систему у сфері господарської діяльності" від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV, який набув чинності з січня 2006 р. та Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 5 квітня 2007 р. № 877-V, який набув чинності наприкінці грудня 2007 р. [9; 16]. Після декількох років, протягом яких відбувалася спроба прийняти окремий закон, який би затвердив вичерпний перелік дозвоільних документів, уряд все ж таки вирішив розв'язати це питання шляхом прийняття постанови "Про заходи щодо упорядкування видачі документів дозвоільного характеру у сфері господарської діяльності" від 21 травня 2009 р. № 526 [12]. Цією постановою було затверд-

жено Перелік документів дозвоільного характеру, що мають видаватися виключно через дозвоільні центри, та основні вимоги до Порядків взаємодії місцевих дозвоільних органів, адміністраторів, суб'єктів господарювання та територіальних органів спеціально уповноваженого органу з питань дозвоільної системи у сфері господарської діяльності щодо видачі відповідних документів.

Крім того, Верховною Радою України прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов ведення бізнесу в Україні" від 25.12.2009 № 1759-VI [7]. Закон передбачає впровадження ще одного європейського принципу започаткування бізнесу — принципу "мовчазної згоди", що надає суб'єкту господарювання право розпочати свою діяльність без дозвоільного документа у випадку, коли дозвоільний орган у встановлений термін жодним чином не відреагував на подані для отримання дозволу документи. Знижено вимоги до статутного капіталу господарських товариств зі 100 до однієї мінімальної заробітної платні, зменшено кількість видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, закріплено практику довгострокової оренди державного і комунального майна строком не менше 5 років, також запроваджено практику видачі ліцензії на необмежений строк.

За даними Держкомпідприємництва², перелік видів робіт, які підлягають ліцензуванню, скорочено на 32,6%. Станом на 9 серпня 2010 року міністерства і відомства скасували ліцензування 740 із існуючих 2268 ліцензованих видів робіт. Нині в Україні діють 227 дозволів, необхідність одержання яких визначена законом [15]. Крім того, на сьогодні діє велика кількість документів, що мають ознаки документів дозвоільного характеру та встановлені власними рішеннями та наказами органів влади всіх рівнів.

Не дивлячись на заходи державної політики щодо покращення інвестиційного клімату у контексті реформування дозвоільної системи, на думку експертів Світового банку, основними перешкодами для підвищення привабливості в очах як іноземних, так і внутрішніх інвесторів є обтяжливі регуляторні процедури, зокрема: 1) складність адміністрування податків — місце України у рейтинговому дослідженні Міжнародної фінансової корпорації, група Світового банку (далі — МФК) "Ведення бізнесу" за показниками "система оподаткування" — 181 серед 183 країн, що досліджуються. За цим показником ми випереджаємо лише Республіку Білорусь та Центральну Африканську Республіку; 2) кількість та складність отримання дозволів — місце України у рейтинговому дослідженні МФК "Ведення бізнесу" за показниками "дозвоільна система у будівництві" — 179 серед 183 країн, що досліджуються. За цим показником ми випереджаємо Російську Федерацію (182 місце рейтингу в цій позиції).

Потенційно наша країна, володіючи значним внутрішнім ринком, розгалуженим промисловим і сільськогосподарським потенціалом, багатими та різноманітними

² Відповідно до Указу Президента України від 09.12.10 № 1085/2010 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" Держкомпідприємництва ліквідовано та його функції передані новоутвореному Міністерству економічного розвитку та торгівлі.

ми природними ресурсами, а також визначним інтелектуальним ресурсом має всі переваги для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів. Водночас в Україні поки що невисока, порівняно з розвиненими країнами, частка нагромадження основного капіталу у ВВП.

Аналіз загальних макроекономічних тенденцій інвестиційної активності засвідчує щорічне зростання інвестицій в основний капітал, починаючи з 2001 року до 2008, за винятком 2005 р. Найбільший приріст інвестицій в основний капітал спостерігався у 2003, 2004 та 2007 р. — майже 30% до показників попереднього року та відповідно збільшення частки валового нагромадження основного капіталу у ВВП. Саме у даний проміжок часу темпи вкладення почали випереджати темпи зростання валового внутрішнього продукту та промислового виробництва. Так, якщо у 2001 р. вони становили 32573 млн грн., то у 2007 р. інвестиції склали 188486 млн грн., тобто зросли на 155913 млн грн., або у 5,8 рази. Однак внаслідок кризових явищ в економіці відбулось досить стрімке скорочення обсягів інвестицій та їх частки у ВВП. Так, у 2009 р. інвестиції в основний капітал склали 16,6% до ВВП, що дорівнювало аналогічному показнику за 2002 р.

За джерелами фінансування інвестицій в основний капітал найбільшим інвестиційним ресурсом залишаються власні кошти підприємств та організацій. Так, у 2001 р. в загальному обсязі інвестицій вони становили 69%, у 2004 р. — 61,7%, в 2007 р. — 56,5%, а у 2009 р. — 63,3%. Відповідно протягом десятиліття основним джерелом фінансування придбання, оновлення, розширення і технічного переозброєння потужностей залишаються нерозподілений прибуток підприємств та амортизаційні відрахування.

Щодо підтримки інновацій та НДДКР. Держава не може не втручатися в інноваційні процеси, тому що своєчасне і активне використання досягнень науково-технічного прогресу дозволяє країні розвиватися прискореними темпами, використовуючи передові технології та знання. Це підтверджує той факт, що державні лідери приділяють велику увагу питанням глобального, перспективного розвитку, проводячи ретельний аналіз напрямів і темпів технічного прогресу, вибору пріоритетних сфер інвестиційно-інноваційної діяльності, а також ініціюючи розробку та реалізацію інноваційних програм та проектів тощо. При слабкому "внутрішньому" стимулюванні інновацій, яке поки що є специфікою і однією з основних особливостей сучасного стану національного ринку, необхідно зробити ревізію існуючих прогалин у законодавстві та розробити ефективні механізми залучення інвестицій в інновації тощо. Непослідовність та неефективність впровадження заходів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності, стимулювання інвестування у інноваційні проекти призвели до значного відставання держави за рівнем впровадження передових технологій.

У рамках виконання плану заходів Програми розвитку інвестиційної діяльності 2001—2010 рр. щодо залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність було прийнято ряд законопроектів та нормативно-правових актів у таких як ЗУ "Про іннова-

ційну діяльність", "Про державне регулювання у сфері трансферу технологій", розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки" тощо. Статтею 17 ЗУ "Про інноваційну діяльність" було визначено види фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема:

- повне безпроцентне кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної республіки Крим і коштів місцевих бюджетів;

- часткового (до 50%) безпроцентного кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної республіки Крим і коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту інших необхідних коштів виконавця проекту і (чи) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

- або часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної республіки Крим і коштів місцевих бюджетів) відсотків, що сплачуються суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів [13].

Реалізація фінансової підтримки інноваційної діяльності безпосередньо залежить від закладених у держбюджеті коштів та може бути і нереалізованим у випадку їх відсутності, як зазвичай відбувалось. Наприклад, неналежне бюджетне фінансування Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій, затвердженої Законом України від 9 квітня 2004 року № 1676-IV не дозволяє ефективно використовувати нові механізми фінансування проектів програми, згідно з якими держава надає фінансову підтримку в розмірі до 30 відсотків вартості проекту, а решту коштів має вкладати інвестор [10]. Програма, яка проходить у два етапи, — перший з 2005 по 2008 та другий з 2009 по 2013 р. має забезпечити умови для створення і розвитку наукоємних технологій і на цій основі здійснити широкомасштабну модернізацію економіки. Як встановили фахівці Рахункової палати, за весь час дії Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій (перший етап — 2005—2008 роки), загальний обсяг її фінансування з усіх джерел склав 23,6 мільйони гривень, або лише близько 0,3% від необхідного. Аудитом Рахункової палати встановлено, що у 2008 р., всупереч вимогам чинного законодавства, зокрема, нормам Закону України "Про державні цільові програми", Міністерство економіки не внесло Програму до Переліку державних цільових програм і, таким чином, Програма не фінансувалася взагалі. Ще один нонсенс — Програма існує, а Комітет з питань конкурсного відбору проектів з розроблення високих наукоємних технологій було ліквідовано у 2008 р. [14].

У світовій практиці використовуються такі види податкових пільг, що стимулюють інноваційну діяльність: зниження ставок оподаткування прибутку підприємств, податкові канікули, інвестиційна податкова знижка, прискорена амортизація, скасування податків з реінвестованого прибутку, інвестиційний податковий кредит, регресивна шкала оподаткування підприємницького прибутку та інші [4; 18].

Зазначимо, що ті особливості оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності (надані податкові пільги, можливість здійснювати прискорену амортизацію основних фондів групи 3, звільнення від ввізного мита на час виконання інноваційного проекту тощо), що були визначені у ЗУ "Про інноваційну діяльність", виключені із закону на підставі ЗУ "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 р." та деяких інших законодавчих актів України" [8].

Опосередковано про рівень інноваційних інвестицій можуть свідчити дані про інноваційно-активні підприємства. Також нас цікавлять дані щодо інвестицій у нематеріальні активи.

Приблизно кожне десяте підприємство України займається впровадженням нових технологій та освоєнням інноваційної продукції, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової у 2009 р. становила 4,8 % (за 2004—2009 рр. даний показник не перевищував 7%). Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції зіставний з показниками 2000—2002 року і становив у 2009 р. лише 31,4 млн грн. У той же час простежується тенденція до збільшення кількості впроваджених нових технологічних процесів, у тому числі ресурсозберігаючих (відповідно на 10% та 16% до аналогічних показників у 2004 р.).

Питома вага підприємства, що займалися інноваціями, у 2009 р. склала 12,8% від загальної кількості промислових, а загальна сума витрат на інноваційну діяльність становила 7949,9 млн грн. (33,7 % менше, ніж у 2008 р.). У 2009 р. із загального числа інноваційно-активних підприємств 83,6% були успішними інноваторами (впровадили у виробництво нові види продукції та інноваційні процеси), що на 1,7% більше, ніж у 2008 р. Рівень інноваційної активності серед великих підприємств (понад 250 осіб) становить від 23% до 49%, серед середніх (50—249 осіб) — 11—29%, серед малих підприємств (10—49 осіб) — 7—23%, більшість з яких за своєю організаційно-правовою формою акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Як і в минулі роки, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування склала 65% (969 підприємств використали ці кошти). Бюджетні кошти отримали лише 38 підприємств, обсяг яких склав 1,7% загального обсягу фінансування, кошти вітчизняних та іноземних інвесторів — відповідно 12 і 23 підприємства (0,4% і 19%), кредити — 51 підприємство (11,8%) (табл. 2).

Таблиця 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн грн.					
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
У % до 2003	148	163	68	86	124,5
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
У % до 2004	126,8	144	44,3	140,5	60,6
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
У % до 2005	107	103,3	407	111,5	126,5
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
У % до 2006	176	153,5	126,5	182,6	362,4
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
У % до 2007	110,5	90	232,6	35,8	179
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
У % до 2008	66,3	71,2	37,7	1311	26,6

Примітка: таблицю складено автором за даними Держкомстату про наукову та науково-технічну діяльність за 2004—2009 роки.

Діяльність вітчизняних підприємств із впровадження інновацій є надзвичайно низькою в порівнянні з країнами ЄС. За критерієм частини підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, Україна майже в півтори рази відстає від найменш інноваційно-активних країн Європейського Союзу [21].

Аналіз даних розподілу витрат свідчить, що найбільше коштів підприємства, що займалися інноваціями, витратили на придбання машин та обладнання пов'язані з впровадженням інновацій (62,5 % від загальної суми), а найменше коштів — на придбання нових технологій (1,5%).

За даними Держкомстату, на дослідження і розробки підприємства витратили 846,7 млн грн., з яких на проведення науково-дослідних робіт (далі — НДР) власними силами — 633,3 млн грн. та на придбання результатів НДР — 213,4 млн грн.; на придбання машин, обладнання та комп'ютерної техніки і програмного забезпечення для виробництва нових і значно вдосконалених продуктів та процесів було витрачено 4974,7 млн грн.; на придбання інших зовнішніх знань — 115,9 млн грн., на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій — 2012,5 млн грн. Статистичні дані за останні п'ять років свідчать про те, що на закупівлю обладнання та машин інноваційні підприємства в середньому витрачають 60 % від загальної суми витрат, пов'язаних з інноваційною діяльністю.

Глобальною світовою тенденцією останнього десятиріччя є поступове збільшення загальнонаціональних витрат на НДДКР (частка витрат підприємницького сектора у загальному обсязі коливається в межах 55—78%), про свідчать показники наукоємності світових економік (відношення витрат НДДКР до ВВП). Лідруючі позиції серед країн ЄС займають Швеція, Фінляндія та Данія. Показники наукоємності в цих країнах перевищують 3%, тоді як в Україні цей показник становить 0,95%. Наукоємність промислового виробництва на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового.

Зазначимо, що інвестиції у НДДКР стають одним із вирішальних факторів успіху компанії, не менш важ-

Таблиця 3. Інвестицій в основний капітал

Інвестиції в основний капітал	2004	2005	2006	2007	2008	2009
млн грн., у фактичних цінах	2146	3040	4584	6389	6366	5893
у % до попереднього року	150	141	150,7	139,4	99,6	92,6
у % до обсягу капітальних інвестицій	2,4	2,8	3,1	2,9	2,3	3

Примітка: таблицю складено автором за даними Держкомстату про капітальні інвестиції за 2004—2009 роки.

ливим, ніж вірна ринкова стратегія чи менеджмент. За даними огляду та рейтингу інноваційної діяльності компаній, який проводить "Financial Times", було встановлено позитивну кореляцію між інтенсивністю НДДКР та такими показниками ефективності як темпи росту обсягів реалізованої продукції та вартості акціонерного капіталу. В Україні майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень. Таке становище зумовлене як браком коштів, так і відсутністю в останні роки дієвої державної підтримки [21]. У той же час існує позитивна динаміка щодо збільшення загального обсягу витрат на НДДКР за рахунок усіх джерел фінансування інноваційної діяльності. У той же час існує позитивна динаміка щодо збільшення обсягу витрат на НДДКР за рахунок усіх джерел фінансування інноваційної діяльності. У 2004 р. на НДДКР компаніями було витрачено 9,8% від загального обсягу витрат, а у 2009 р. цей показник становив 10,6%.

Щодо інвестицій у нематеріальні активи, то за період 2004—2009 р. їх частка не перевищувала 3,1% від загального обсягу капітальних інвестицій, що свідчить про нерозвинутість даного сегмента ринку інвестицій (табл. 3). Так, у 2009 р. було освоєно інвестицій в нематеріальний капітал на суму 5893,1 млн грн., що становило 3% від загального обсягу (у 2008 р. інвестиції в нематеріальний капітал склали 2,3% загального обсягу, або 6366,5 млн грн., відповідно у 2007 р. інвестиції становили 2,9% загального обсягу, або 6389,1 млн грн.).

Згідно п.5 П(С) БО 8 бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами:

- права користування природними ресурсами;
- права користування майном;
- права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торгові марки, фірмові назви тощо);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин тощо);
- авторські та суміжні права (право на літературні та музичні дії, програми для ПК, бази даних тощо);
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на здійснення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо) [2].

За цією класифікацією не всі нематеріальні активи пов'язані з науково-технічною та інноваційною діяльністю, таким чином обсяг саме інноваційних інвестицій ще

менший, ніж загальний обсяг інвестицій у нематеріальний капітал.

Інвестиційна політика держави у відношенні до інноваційних галузей здійснюється в рамках національної стратегії. Її специфіка залежить як від змісту та цілей переважаючого напрямку в цій політиці, так і від співвідношення між тенденціями — протекціонізм і лібералізація.

Зміст та ціна пріоритетності інвестування в наукоємні, високотехнологічні галузі — це питання життєздатності не тільки підприємства, але й цілих галузей. Подальше заміщення національного інноваційного виробництва імпортом товарів, технологій, інформації, по суті, фундаментально відсуває Україну від форпостів постіндустріальної економіки. Відповідно інноваційна політика повинна поєднувати принципи: переносу технологій (захисту ліцензій на високоефективні технології); запозичення технологій (розміщення технологічної частини наукоємного виробництва в логістичному ланцюжку); нарощування чи інтегрування фундаментальних знань, розробки високих технологій у "проривних" напрямках.

Вітчизняний науковець Л. Федулова пише: "Важливим пріоритетом інвестиційної політики є залучення іноземного капіталу, по-перше, з метою підвищення ресурсозабезпечення інвестиційної сфери, по-друге, з метою використання накопиченого іноземними компаніями досвіду створення і просування наукоємної продукції" [22]. За даними Мінекономіки, частка зовнішніх інвестицій в економіку України складає біля 17% до ВВП, що є свідченням глибокого недоінвестування вітчизняної економіки. Для порівняння, в розвинутих країнах Європи частка зовнішніх інвестицій досягає 28—30%. Оскільки власних ресурсів для створення конкурентоспроможної продукції на світовому ринку в Україні недостатньо, держава зацікавлена у залученні інвестицій із інших країн.

Їх кількісний вимір та структура дозволяє робити висновки щодо знаходження країни у світовій ієрархії держав, а також говорити про економічну безпеку та спрямованість вкладень іноземних інвесторів. У якому вигляді приходять інвестиції до нашої держави? І в які галузі нашої економіки вони надходять? Частка грошових внесків у структурі ПІІ за видами вкладень є найбільшою. У 2010 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 5986,0 млн дол. США прямих інвестицій: із країн ЄС надійшло 4605,8 млн дол. (76,9% загального обсягу), із країн СНД — 849,2 млн дол. (14,2%), з інших країн світу — 531,0 млн дол. (8,9%). У той же час капітал нерезидентів зменшився на 809,7 млн дол. США. Станом на 01.01.2011 частка грошових внесків у структурі залучених прямих іноземних інвестицій складала 95,0% вкладеного обсягу. Відповідно за рахунок грошових внесків було придбано акцій вітчизняних компаній на суму 3249,3 млн дол. США, що становило 57,2% від загального обсягу грошових внесків. Додатковим бар'єром для залучення іноземних інвестицій у першому півріччі 2010 р. стало прийняття змін до Закону України "Про режим іноземного інвестування" згідно з положеннями Закону України № 1533 від 24.11.2009 "Про внесення змін до деяких законів України з метою подо-

ланья негативних наслідків фінансової кризи" [6]. Зазначені зміни не узгоджувались із чинним порядком реєстрації іноземних інвестицій, крім того, потребували прийняття Національним банком України окремого порядку державної реєстрації іноземних інвестицій у вигляді валютних цінностей. Відсутність у першому кварталі 2010 р. порядку державної реєстрації іноземних інвестицій у вигляді валютних цінностей унеможливила взагалі внесення прямої іноземної інвестиції в економіку України у грошовій формі. Водночас ця складова у структурі прямих іноземних інвестицій найбільша.

У 2009 р. капітал нерезидентів за рахунок грошових внесків збільшився на 5008,9 млн дол. США, що становило 88,9% від загального обсягу. Відповідно у 2008 р. цей показник становив 8440,9 млн дол. США (77,4% від загального обсягу), а у 2007 році — 6710,8 млн дол. США (77,1%).

Частка внесків у вигляді нематеріальних активів у структурі ПІІ зовсім незначна — у 2010 р. вона склала 0,02% від загального обсягу, у 2009 р. — 0,5%; у 2008 р. — 0,06%, а у 2007 р. — 0,08%. За 2007—2009 рр. частка внесків у вигляді рухомого та нерухомого майна коливалась у межах 6—7,5% загального обсягу іноземних інвестицій.

На підприємствах промисловості зосереджено 14042,6 млн дол. США (31,4% загального обсягу прямих інвестицій в Україну), у т.ч. переробної — 12488,1 млн дол. та добувної — 1207,7 млн дол. Серед галузей переробної промисловості у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів унесено 5940,4 млн дол. прямих інвестицій, у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів — 1858,7 млн дол., хімічну та нафтохімічну промисловість — 1339,6 млн дол., машинобудування — 1171,4 млн дол., виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції — 806,8 млн дол. У фінансових установах акумульовано 15059,5 млн дол. (33,7%) прямих інвестицій, на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку — 4764,5 млн дол. (10,7%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, — 4754,1 млн дол. (10,6%).

Аналіз статистичних даних та оцінка структури залучених ПІІ засвідчує, що іноземний капітал приходить в Україну з намірами:

- спекулятивного вкладання коштів (капітал надходить не до інноваційно спрямованих галузей промисловості, а у некапіталоємні проекти в швидкоокупних галузях, зокрема, через купівлю акцій банків та нерухомість);

- придбання за відносно невелику ціну промислових підприємств (політика сприяння іноземному капіталу в придбанні значних активів на території України);

- освоєння внутрішнього ринку з перспективно високою часткою експорту вихідної продукції (наприклад, ВАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" є найбільшим виробником металопродукції в Україні, що спеціалізується на виробництві сталі, готового прокату, чавуну, агломерату та інших видів металургійної про-

дукції. До 90% продукції комбінат поставляє на експорт.

Роль прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в поширенні нових технологій достатньо суттєва. Так, на думку В. Юрчишина та І. Розпутенка, технологічна міць економіки, що нині стає передумовою включення країни у світовий економічний та гуманітарний простір, залежить не тільки від спроможності до власних інновацій, а й від уміння впровадження технологій, що створюються в інших країнах. Це може відбуватись через три "канали": країни можуть імпортувати технології у вигляді капіталу і споживчих технологічних товарів; країни можуть отримувати чи купувати ліцензії на запровадження відповідних технологій; залучати ПІІ насамперед від транснаціональних корпорацій, що сприяє технологічному оновленню країни [19].

Загалом по Україні спостерігається негативна тенденція щодо процесу придбання нових технологій (технічних досягнень) і ще гірша — в напрямі трансферу таких технологій. Аналіз багатьох інвестиційних проєктів показує, що в основному відбувається трансфер західних управлінських і підприємницьких методик, у той час як передача технологій відповідних виробничих процесів сучасного рівня досить обмежені. При цьому іноземні інвестори досить часто передачу технологій здійснюють шляхом надання морально застарілого обладнання [21].

З метою вдосконалення політики залучення ПІІ в аспекті гео економічної політики держави слід звернути увагу на такі проблеми:

- вирішення питання власності, особливо на нерухоме майно і землю, згідно з існуючими міжнародними нормами;

- розробка концепції (програми) з чіткою постановкою мети залучення іноземних інвестицій, виділення пріоритетних сфер (адресатів та механізму реалізації поставлених цілей);

- створення індустріальних (промислових) парків з метою забезпечення диверсифікації структури економіки регіонів, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, підтримки економічного розвитку територій;

- створення умов щодо залучення ПІІ у вигляді інноваційних передових технологій в високотехнологічні галузі промисловості тощо (за нинішньої ситуації Україна може зміцнити свої позиції як споживач інвестицій за рахунок диверсифікації останніх, отримуючи іноземні інвестиції у вигляді технологічного обладнання, матеріалів, прав інтелектуальної власності, ноу-хау, торгових знаків, деяких інших видів цінностей. Доцільність такого варіанта дій підтверджують не тільки деякі зарубіжні спеціалісти, а й досвід окремих країн, наприклад, Японії, де закупівля та використання зарубіжних ліцензій значною мірою сприяли її економічному розвитку) [1].

Відтак, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій має здійснюватися, в першу чергу, до пріоритетних галузей економіки, з урахуванням цілей та завдань державних програм структурної переорієнтації виробництва, цільових програм міжгалузевого та галузевого розвитку, розвитку експортного потенціалу, а також внутрішньої та зовнішньої кооперації про-

дукції виробничо-технічного призначення, приватизації державних підприємств із залученням іноземного капіталу.

ВИСНОВКИ

Отже, з огляду на неефективність державної політики фінансової підтримки інноваційної діяльності та запровадження податкових та митних пільг для стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, що, в свою чергу, має безпосередній вплив на стан інвестиційного ринку та обсяги фінансування інновацій в цілому, необхідно створити умови для розвитку даного сегмента ринку та його інфраструктури, у т.ч. розвитку відповідних інфраструктурних інститутів, що забезпечують надходження інвестиційного ресурсу саме до пріоритетних інноваційних галузей, удосконалення фінансово-кредитних механізмів залучення інвестицій в інновації та інтелектуальний капітал тощо. У цьому зв'язку поміж цілей державної політики доцільно виокремити основні: досягнення економічного зростання на основі пріоритету активізації інвестиційних процесів у галузях інноваційної спрямованості; формування інвестиційної інфраструктури, яка оперує різноманітними видами фінансово-кредитних інструментів, являється динамічною системою та має всі стимули до саморозвитку тощо.

Література:

1. Комашенко Т.А. Державна політика залучення прямих іноземних інвестицій в аспекті геоекономічної політики України // Демократичне врядування: наука, освіта, практика: матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, Київ 29 травня 2009 р.: у 4 т. / За заг. ред. В.П. Приходька, С.В. Загороднюка. — К.: НАДУ, 2009. — Т. 3. — 352.
2. Москвін С.О. Аналіз інвестицій в основний капітал та нематеріальні активи в Україні / Москвін С.О. // Інвестиції та інноваційний розвиток: науково-практичний бюлетень. — 2008. — № 3. — С. 54—60.
3. Москвін С.О. Інвестиційний ринок України: передумови та проблеми формування у контексті світової фінансової кризи / С.О. Москвін // Фінансовий ринок України. — 2009. — № 3 (65). — С. 8—12.
4. Петрушевська В.В. Механізми державного регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в матеріальному виробництві: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Петрушевська Вікторія Вікторівна. — Донецьк, 2005. — 184 с.
5. Приоритетные направления государственной политики: Европейская ассоциация прямого и венчурного инвестирования [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.allventure.ru/>
6. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: Закон України від 24.11.2009 № 1533 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов ведення бізнесу в Україні: Закон України від 15.12.2009 № 1759-VI [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
8. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік": Закон України від 25.03.2005 № 2505-IV [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
9. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
10. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: Закон України від 09.04.2004 № 1676-IV [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
11. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 рр.: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 № 1801 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
12. Про заходи щодо упорядкування видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: постанова Кабінету Міністрів від 21.05.2009 № 526 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
14. Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших органів, утворених Кабінетом Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів від 19.03.2008 № 207 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
15. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 № 1775-III [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
16. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
17. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004—2015 роки Указ Президента від 28.04.2004 № 493/2004 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
18. Про схвалення Концепції Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008—2012 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 № 175-р [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
19. Розвиток суспільства: (монографія) / Е. Афонін, Ю. Бажал, В. Бакуменко та ін. ; за заг. ред. І. Розпугенка та Б. Лессера. — К.: К.І.С., 2004. — 340 с.
20. Савченко А. Налог на прибыль предприятий как инструмент инвестиционной политики государства / А.Савченко, Н. Москалюк // Экономика Украины. — 2003. — № 3. — С. 22—28.
21. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: парламентські слухання [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/>.
22. Федулова Л. Технологічна структура економіки України / Л. Федулова // Економіст. — 2008. — № 5. — С. 28—33.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.